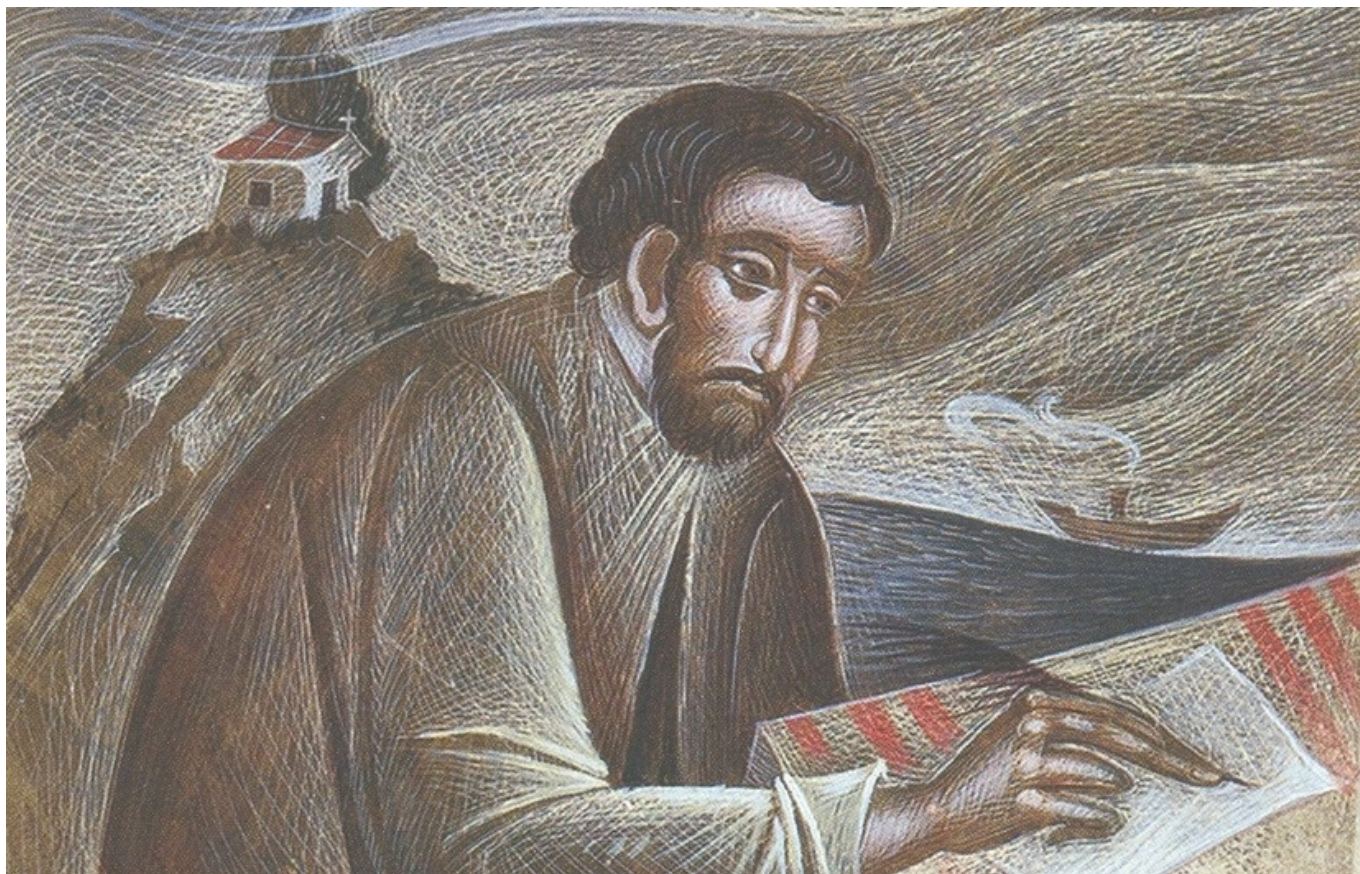

23 Απριλίου 2012

Το μέλος της Μεγάλης Εβδομάδος κατά τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη

[Ορθοδοξία](#) / [Μορφές](#)

[Παναγιώτης Α. Ανδριόπουλος](#)

Την Μεγάλη Παρασκευή ο υμνωδός, εκστατικός προ του μεγαλείου της θυσίας του Θεανθρώπου, αναφωνεί: «Ποία άσματα μέλψω τη ση εξόδω, οικτίρμον;» Η ποίηση και η μουσική της Μεγάλης Εβδομάδος είναι σίγουρα η κορύφωση της Ορθόδοξης Υμνογραφίας, που προσφέρει στον άνθρωπο την δυνατότητα βιώσεως της σιωπής, τη δυνατότητα βιώσεως του μυστηρίου της ανακεφαλαίωσης της σωτηρίας ανθρώπου και κόσμου, μέσα από τη λατρεία. Το «σήμερον» της θείας λατρείας, «σήμερον ο Χριστός παραγίνεται εν τη οικία του φαρισαίου», «σήμερον κρεμάται επί ξύλου», «την σήμερον μυστικώς ο μέγας Μωϋσής προδιετυπούτο», αυτή η αμεσότητα, η παροντοποίηση των σωτηριωδών γεγονότων που συνδέονται με τα Πάθη του Χριστού, πραγματοποιείται με τα δρώμενα που προβλέπονται από το Τυπικό της Εκκλησίας - λιτάνευση της εικόνας του Νυμφίου, του Σταυρού, του Επιταφίου - αλλά κυρίως με το βασικότερο μέσον της εκκλησιαστικής μας λατρείας, τον λόγο του ύμνου, και το μουσικό ένδυμά του. Ο θεολογικός και

πατερικός λόγος, γίνεται ποιητικός, γίνεται φωνή της Εκκλησίας, περιβεβλημένος, μάλιστα, το ελκυστικό ένδυμα της μελωδίας.

Η μελωδία υπάρχει για τον Λόγο, και όχι ως αυθυπόστατο καλλιτεχνικό μέσο. Σκοπός της δεν είναι η τέρψη ή η συναισθηματική διέγερση - την Μεγάλη Εβδομάδα ιδιαίτερα ελλοχεύει ο κίνδυνος του συναισθηματισμού - αλλά η υποβοήθηση του λόγου να διεισδύσει στα βάθη της υπάρξεως, δημιουργώντας διάθεση προσευχητική, κατάνυξη και αυτομεμψία. Δεν είναι μουσική ακροάματος, αλλά λειτουργική. Διακονεί το μυστήριό του ένσαρκου Λόγου, επενδύοντας τον θεολογικό λόγο, για να μπορεί το σώμα της Εκκλησίας να «πλέκει» στον Θεό Λόγο «εκ λόγων μελωδιαν». Γι αυτό και δεν βρήκαν στην Ορθόδοξη Λατρεία ποτέ θέση τα μουσικά όργανα. Στην Εκκλησία, «όργανο» γλυκύφθογγο του Αγίου Πνεύματος γίνεται ο πιστός, με την καθαρή καρδιά του. «Αυτός ο άνθρωπος, ψαλτήριον γενόμενος», όπως λέει ο Μέγας Αθανάσιος. Αλλά ούτε και άλλες νεωτερίζουσες μορφές αποδόσεως των ύμνων έχουν θέση στην Ορθόδοξη Λατρεία.

Ο κυρ-Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, εραστής της γνήσιας Βυζαντινής μουσικής, προβαίνει σε διάφορα έργα του (άρθρα, διηγήματα, «αποσπάσματα σκέψεων») στην διατύπωση καίριων παρατηρήσεων για τα μέλος της Μεγάλης Εβδομάδος.

Στα 1893 έγραψε σε αθηναϊκή εφημερίδα για το περιώνυμο τροπάριο της Κασσιανής: «Κύριε, η εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυνή...»:

«...Όσω λαμπρόν και υψηλόν από άποψιν ποιήσεως, τοσούτω περιπαθές κ' έν σεμνότητι εύστροφον υπό έποψιν μέλους. Μέλος δ' ήμεις εννοούμεν το Βυζαντινόν, διότι η ποίησις και ο ρυθμός αυτός του τροπαρίου, ως και όλων των της Μεγάλης Εβδομάδος, έχει τονισθεί υπό αρχαιοτάτου μουσικοσυνθέτου, συνδυάσαντος τον ρυθμόν των στίχων με του μέλους την αφελή χάριν. Δεν χωρεί λοιπόν εις ταύτα ουδείς νεωτερισμός, ουδεμία καινοτομία τετραφωνική η πολυφωνία, ως την σήμερον αποπειρώνται τούτο καινοτόμοι τινές. Δεν είνε δυνατόν να τονίση τις σήμερον αυτό καλλίτερον η ο ποιητής του τροπαρίου ο και μελοποιός τυγχάνων. Όστε κατά τας ημέρας τουλάχιστον ταύτας άφετε την μονοφωνίαν της Βυζαντινής και μη μιγνύετε εν αυτή ξενισμούς, οίτινες δεν είνε άλλο παρά αυτόχρημα βεβήλωσις του αγνού θρησκευτικού Βυζαντινού μέλους...»

Η Μεγάλη Εβδομάδα είναι ίσως η σημαντικότερη περίοδος του Λειτουργικού έτους. Τα σωτηριώδη γεγονότα είναι φρικτά. Οι ύμνοι της Εκκλησίας οδηγούν τους πιστούς σε κατάνυξη και συντριβή. Γι αυτό το μέλος πρέπει να είναι σεμνοπρεπές, λιτό, αλλά ταυτόχρονα και δυναμικό, ώστε να δεσπόζει μέσα στη λατρεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλά μέλη της Μεγάλης Εβδομάδος φέρουν, στα μουσικά χειρόγραφα, την ένδειξη «μέλος αρχαίον». Κι αυτό το μέλος μας πάει

πολύ πίσω και μας συνδέει με ήχους κι εποχές βυζαντινές και, γιατί όχι, ίσως και πρωτοχριστιανικές, καθώς πολλά στοιχεία της αρχαίας Εκκλησίας διασώζονται μέχρι σήμερα στην Μεγάλη Εβδομάδα, όπως π.χ. τα αντίφωνα της Μεγάλης Παρασκευής.

Στηριζόμενος ο Σκιαθίτης στην εκκλησιαστική και μουσική μας παράδοση υποστηρίζει ότι σε κάθε αρχαία και σεμνή μουσική «το μέλος ανάσσει, ο δε ρυθμός υποουργεί». Ο Παπαδιαμάντης περιγράφει με ένθεο ζήλο την μοναδικότητα της Ακολουθίας της Μεγάλης Παρασκευής:

«...Αλλά μετά προσοχής κατόπιν παρακολουθήσατε τους απαραμίλλους των μελωδών ύμνους ψαλλομένους εξόχως κατανουκτικά, οίτινες και ως ποιήσεις και ως μέλος θα παραμείνωσιν εσαεί αθάνατα μνημεία της Βυζαντίδος μούσης. Η της Μεγάλης Παρασκευής ακολουθία είνε η μόνη ήτις περιλαμβάνει τόσην ποικιλίαν τροπαρίων αρμονικώς και μετά σπανίας χάριτος εναλλασσομένων των οκτώ ήχων, οίτινες όλοι απόψε ψάλλουσιν εκθάμβως και επηρμένως υπέρ της Βυζαντινής μουσικής τον πειστικώτερον των ρητορικών λόγων. Τα λεγόμενα Αντίφωνα σεμνοπρεπή και κατανύττοντα, αναφερόμενα δε εις τα Πάθη του Σωτήρος καθιστώσι μελωδικωτάτην και λίαν επαγωγόν την ακολουθίαν ταύτην, δεξιώτατα ποικίλλοντα εις ρυθμούς και ήχους και μεταπίπτοντα εν μαγευτική αντιθέσει από του χρωματικού εις το διατονικόν.

Μετά το τέλος του εξοχωτέρου των τροπαρίων «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου» ψάλλονται εις φαιδρόν ήχον δ' οι Μακαρισμοί, διότι εν τούτοις μεγάλην χαράν αισθανόμενος ο μελωδός, χαίρει ότι δια των του Χριστού παθημάτων εσώθη ο άνθρωπος και μετ' εὐφροσύνης ανακράζει: «Εσταυρώθης δι' ἐμέ, ίνα εμοί πηγάσης την άφεσιν, ελογχεύθης την πλευράν, ίνα κρουνοὺς αφέσεως αναβλύσης μοι».

Οι ακολουθίες της Εκκλησίας μας, διακρίνονται για την έξαρση την κατανουκτική, αλλά και για την σεμνή μεγαλοπρέπειά τους. Οι ύμνοι της Μεγάλης Εβδομάδος είναι γλυκοί, χωρίς να διέπονται από οποιονδήποτε συναισθηματισμό, είναι αβίαστοι ρυθμού και μέλους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν απαιτούν την δέουσα προσοχή από τους ψάλτες, είναι περιπαθείς, χωρίς βέβαια να εξάπτουν τα γήινα πάθη, αλλά να διεγείρουν προς πόθον του Πάθους του Χριστού, είναι ποιητικότεροι, αλλά πάνω απ' όλα είναι θεόπνευστοι.

Ο Παπαδιαμάντης χαρακτηρίζει τους ύμνους του Επιταφίου ως «παθητικά άσματα». Ακριβώς διότι βιώνει τον λόγο του αγίου Ιγνατίου του Θεοφόρου: «ο εμός έρωσ εσταύρωται». Και μαζί με τον άνθρωπο πάσχει και η φύσις «εν Σταυρώ καθορώσα τον Κύριον». Για τον Παπαδιαμάντη την ώρα του Επιταφίου «και η θάλασσα φλοισβίζουσα και μορμύρουσα παρά τον αιγιαλόν επαναλάμβανε 'οίμοι

γλυκύτατε Ιησού!'»

Εξαιρετικά σημαντικές είναι και οι παρατηρήσεις του Παπαδιαμάντη για τον τρόπο της εμμελούς απαγγελίας των αναγνωσμάτων από τους ιερείς και τους ψάλτες. Στο θέμα αυτό σήμερα παρατηρείται μεγάλη ακαταστασία και σύγχυση λόγω άγνοιας ή επιδειξιομανίας. Ο Παπαδιαμάντης είναι πεπεισμένος ότι δια του λογαοιδικού τρόπου της εκκλησιαστικής μουσικής, «κατέστησαν γνωριμώτερα εις τας ακoάς και τα λόγια των θείων Ευαγγελίων, ως και του Αποστόλου. Ο λογαοιδικός ούτος τρόπος της απαγγελίας, είναι αρχαιότατος εν τη Εκκλησία, και είναι γνησίως Ελληνικός, όπως φαίνεται και εις τα παλαιά δράματα.

Ο τρόπος ούτος της απαγγελίας, δια της παρατάσεως όλων μεν των συλλαβών, αλλά μάλιστα της καταλήξεως εκάστης περιόδου ή εκάστου κώλου, σημαίνει και μιμείται το κήρυγμα, ήτοι την φωνήν του κήρυκος, και ανταποκρίνεται εις την εντολήν του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, «κηρύξατε το Ευαγγέλιον πάση τη κτίσει».

Εθίζεται δε ν' απαγγέληται ο μεν Απόστολος μετά τινος ποικιλίας τόνων και φθόγγων, το δε Ευαγγέλιον απλούστερον και όλως απερίττως».

Ήδη από την εποχή του Παπαδιαμάντη εμφανίσθηκαν κάποιοι «καινοτόμοι» ιερείς, οι οποίοι «κατήργησαν αυθαιρέτως τον λογαοιδικόν τρόπον και απαγγέλλουσιν τας περικοπάς των θείων ρημάτων δι' άπλης αναγνώσεως. Εις τους τοιούτους ιερείς πρέπει ν' απαγορευθῆ αρμοδίως η καινοτομία αύτη».

Για τον Παπαδιαμάντη πρωτοτυπία στις τέχνες της Εκκλησιαστικής παραδόσεως, στις λειτουργικές τέχνες, σημαίνει να μένει κανείς πιστός στους πρώτους τύπους της τέχνης αυτής. Η Εκκλησία για τον Παπαδιαμάντη έχει ένα παραδεδεγμένο τύπο, τον οποίον κανείς δεν μπορεί να παραβεί «αποινεί», αφού, «ρητώς απαγορεύεται πάσα καινοτομία είτε εις την αρχιτεκτονικήν και γραφικήν και την λοιπήν των ναών διακόσμησιν, είτε εις την μουσικήν και την άλλην λατρείαν».

Ο λόγος του κυρ-Αλέξανδρου, κατά την αρχή της Μεγάλης Εβδομάδος, είναι πατερικός και προτρεπτικός. Και σήμερα επίκαιρος και ουσιαστικός: «...Ας αρθώμεν από της σήμερον υπό των θείων του Νυμφίου μολπών υπέρ το υλιστικόν πεδίον, εφ' οὗ τον λοιπόν βιούμεν χρόνον, και κατανυσσόμενοι και ενούντες την φωνήν της ψυχής μας εις τους λυρικούς της Εκκλησίας ύμνους, τους κατακηλούντας ημάς δια της γλυκυτάτης βυζαντινής μούσης των, ας ενωτισθώμεν την μελαγχολικήν κ' έμπνέουσιν ακολουθίαν του Νυμφίου, επιλαθόμενοι του γήϊνου κόσμου και μετά του Θεού συναδελφούμενοι.

Εισέλθωμεν εις τους ναούς και ίδωμεν άλλον κόσμον, κόσμον Ουράνιον. Ενωθώμεν

τουλάχιστον πνευματικώς εκεί εις τας Εκκλησίας, γινόμενοι όλοι αδελφοί, όλοι ίσοι απέναντι του Εσταυρωμένου. Εκεί προ του θυσιαστηρίου ας σιγήσουν τα πάθη, και ας ομιλήση η καρδιά, και ας ακουσθή η φωνή της συνειδήσεως...».

Βιβλιογραφία

1. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης Άπαντα, επιμέλεια - κριτική έκδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Αθήνα 1988, τ Ε΄.
2. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης [Το λάβαρον] ανέκδοτες παπαδιαμαντικές σελίδες από το Αρχείο Απόστολου Γ. Παπαδιαμάντη - επιμέλεια Φώτης Δημητρακόπουλος, Αθήνα 1989.
3. Ανέστη Γ. Κεσελόπουλου, Η Λειτουργική Παράδοση στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Θεσσαλονίκη 1994.
4. Η αδιάπτωτη μαγεία, Παπαδιαμάντης 1991 - ένα αφιέρωμα (Συλλογικός Τόμος), Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1992.

Πηγή: www.papadiamantis.org

<http://bit.ly/14tKPbB>